

مسئولیت مدنی جبران خسارت معنوی در حقوق ایران

با بررسی تطبیقی شیوه‌های جبران خسارت معنوی
و بیان سببی فتاوی مراجع عظام و نمونه احکام قضائی دادگاه‌های ایران

تألیف:

حسین افشار

دادیار دادرسی انتظامی قضات و مدرس دانشگاه

با دیباچه:

دکتر یحیی جلیوند و دکتر بهرام بهرامی

قضات بازنشسته دیوان عالی کشور و عضو هیئت مدیره دانشگاه

مجمع علمی و فرهنگی مجد

عنوان و نام پدیدآور : مسیولیت مدنی جبران خسارت معنوی در حقوق ایران: با بررسی تطبیقی شیوه‌های
جبران خسارت معنوی... / مؤلف: حسن افشار
مشخصات نشر : تهران: مجد، ۱۳۹۴.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۵۲-۳
وضعیت فهرست نویسی : فبیای مختصر
یادداشت : فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است
یادداشت : کتابنامه.
شماره کتابتاریخی ملی : ۳۸۲۰۴۲۸

هرگونه تکثیر کاملاً ممنوع است. از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
درورد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

مسؤولیت مدنی جبران خسارت معنوی در حقوق ایران

مؤلف: حسن افشار

یرا: تهران: صفیه لطفی

انتشارات مجد

چاپ دوم : ۱۳۹۵ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و محصور «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، خیابان ۱۲ فروردین، تقاطع خیابان وحید - پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۰۳۳۰۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۵۲-۳

ISBN: 978-600-193-352-3

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸
شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای زاندارم، پلاک ۵۷ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸
فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

- ۱۱..... دیباچه به قلم جناب آقای دکتر یحیی جلیلووند
۱۴..... دیباچه به قلم جناب آقای دکتر بهرام بهرامی
۱۷..... مقدمه مؤلف

فصل اول: کلیات ۲۱

مقدمه ۲۱

۱- بیان مسأله ۲۱

۲- ضرورت پژوهش ۲۲

۳- پیشینه تحقیق ۲۳

۴- اهداف تحقیق ۲۴

۵- پرسش‌های مبتنی بر اهداف راهبردی ۲۵

۶- فرضیه‌های تحقیق ۲۷

۷- روش تحقیق ۲۸

۸- ساختار و ساماندهی تحقیق ۲۹

۹- تعریف واژه‌ها و اصطلاحات ۲۹

فصل دوم: شناخت جایگاه و قلمرو حقوق معنوی، بررسی مفهوم و مصادیق

سرمایه‌های معنوی، اقسام خسارت معنوی و معیار تشخیص آن ۳۵

مقدمه ۳۵

مبحث اول: مفهوم و جایگاه سرمایه‌ها و حقوق معنوی ۳۶

۱۰- جایگاه حفظ حقوق معنوی در قانون اساسی و حقوق موسوعه ۳۶

۱۱- جایگاه سرمایه‌های معنوی در اعلامیه ی جهانی حقوق بشر ۳۷

۱۲- مفهوم و ماهیت حریم خصوصی و شاخص‌های آن ۳۷

۱۳- مصادیق حق خلوت و حریم خصوصی ۳۸

۱۴- حق خلوت در حقوق اسلام ۴۰

۱۵- ماهیت و قلمرو حریم خصوصی و اقسام آن ۴۱

مبحث دوم: اقسام خسارت و معیار تشخیص و تقسیم آن ۴۴

۱۶- اقسام خسارت از لحاظ ماهیت ۴۴

- ۴۶..... ۱۶-۱. خسارت مالی
- ۴۷..... ۱۶-۲. خسارت معنوی
- ۴۸..... ۱۷- اقسام خسارت بر مبنای منشأ ورود آن
- ۴۹..... ۱۸- انواع خسارت معنوی
- ۵۰..... ۱۸-۱. ایراد خسارت معنوی بر اشخاص حقیقی
- ۵۳..... ۱۸-۲. ایراد خسارت معنوی بر اشخاص حقوقی
- ۵۶..... ۱۸-۳. خسارت مختلط
- ۵۷..... ۱۸-۴. خسارت جمعی
- ۵۷..... ۱۸-۵. عده النفع
- ۵۸..... ۱۹- مصادیق خسارت معنوی و معیار تشخیص آن
- ۵۸..... ۱۹-۱. برخی آدین خسارت معنوی
- ۶۳..... ۲۰- معیار تشخیص خسارت معنوی
- ۶۶..... ۲۱- نتیجه گیری: (نقد معیارهای پنج گانه و بیان نظریه‌ی مطلوب)
- ۶۹..... فصل سوم: مبانی و منابع مسؤولیت مدنی جبران خسارت
- ۶۹..... مقدمه
- ۷۰..... مبحث اول: مبانی مسؤولیت جبران خسارت در فقه اسلامی
- ۷۰..... ۲۲- بررسی قواعد فقهی مبتنی بر جبران زیان‌های معنوی
- ۷۰..... ۲۳- قاعده لاضرر
- ۷۰..... ۲۳-۱. معنا و مفهوم قاعده لاضرر
- ۷۱..... ۲۳-۲. دیدگاه فقهای امامیه
- ۷۸..... ۲۳-۳. دیدگاه فقهای عامه
- ۷۹..... ۲۳-۴. مدارک و مستندات قاعده لاضرر
- ۸۲..... ۲۳-۵. قلمرو قاعده لاضرر در تدارک زیان‌های معنوی
- ۸۴..... ۲۴- نتیجه گیری کلی از قاعده لاضرر
- ۸۵..... ۲۵- قاعده اتلاف
- ۸۶..... ۲۵-۱. اتلاف به مباشرت
- ۸۶..... ۲۵-۲. مستندات قاعده اتلاف
- ۸۹..... ۲۶- اتلاف به تسبیب

- ۱-۲۶. مستندات قاعده تسبیب ۸۹.
- ۲-۲۶. اسناد و قلمرو قاعده اتلاف در تدارک زیان‌های معنوی ۹۰.
- ۲۷- قاعده نفی عسر و حرج ۹۳.
- ۱-۲۷. معنا و مفهوم قاعده ۹۳.
- ۲-۲۷. مدارک و مستندات قاعده ۹۴.
- ۳-۲۷. دلالت و قلمرو قاعده نفی عسر و حرج در تدارک خسارت ۹۴.
- معنوی ۹۶.
- مبحث سوم: مبانی مسؤلیت جبران خسارت معنوی در حقوق کلاسیک ۹۸.
- ۱- نظریه تقصیر ۹۸.
- ۲- نظریه‌ی خطر ۱۰۳.
- ۳- نظریه تضییع حق ۱۰۶.
- ۳۱- نظریه‌ی مختلط ۱۰۷.
- ۳۲- نظریه اصل تسری احصا در برخورداری از حقوق و تکالیف ۱۰۸.
- عمومی ۱۰۸.
- ۳۳- نظریه استناد عرفی ۱۰۹.
- مبحث سوم: منابع تحقق مسؤلیت جبران خسارت معنوی ۱۱۰.
- ۳۴- منابع فقهی تحقق مسؤلیت مدنی جبران خسارت معنوی ۱۱۰.
- ۱-۳۴. فقه شیعه ۱۱۱.
- ۲-۳۴. فقه اهل سنت ۱۱۲.
- ۳۵- منابع مسؤلیت مدنی جبران خسارت معنوی ۱۱۴.
- ۱-۳۵. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۱۵.
- ۲-۳۵. قوانین عادی ماهوی ۱۱۷.
- الف- قانون مجازات اسلامی ۱۱۷.
- ب- قانون مدنی ۱۲۰.
- ج- قانون مسؤلیت مدنی ۱۲۱.
- د- سایر قوانین و مقررات ماهوی ۱۲۳.
- ۳۶- قوانین عادی شکلی ۱۲۴.
- ۱-۳۶. قانون آیین دادرسی کیفری ۱۲۴.
- ۲-۳۶. قانون آیین دادرسی مدنی ۱۲۶.

- ۳۷- قوانین ناظر بر اجرای عدالت قضائی ۱۲۶
- ۳۷-۱. قانون نظارت بر رفتار قضات ۱۲۶
- ۳۷-۲. قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی ۱۲۶
- ۳۸- رویه قضایی و دکترین حقوق ۱۲۷
- فصل چهارم: اجرای مسؤولیت مدنی جبران خسارت معنوی ۱۲۹**
- مقدمه ۱۲۹
- مبحث اول: ارکان مسؤولیت مدنی جبران خسارت ۱۳۰
- ۳۹- فعل زیان بار ۱۳۰
- ۳۹-۱. ریزگمی فعل ضرری ۱۳۱
- ۳۹-۲. انواع و ناصح تقصیر ۱۳۲
- الف- تقصیر از نظر اینی و معنوی ۱۳۲
- ۱- تقصیر عمدی ۱۳۳
- ۲- تقصیر غیر عمدی (مسأحه و سهل انگاری) ۱۳۳
- ب- تقصیر از نظر مثبت رسم بودن فعل زیان بار ۱۳۴
- ج- تقصیر مبتنی بر تجاوز از اعمال حتم و حرفه ۱۳۴
- ۴۰- وجود ضرر معنوی ۱۳۵
- ۴۰-۱. مفهوم و ماهیت ضرر ۱۳۵
- ۴۰-۲. اوصاف و شرایط ضرر معنوی قابل جبران ۱۳۷
- الف- وجود خسارت قطعی و مسلم ۱۳۷
- ب- خسارت باید مستقیم باشد ۱۳۹
- ج- ضرر نباید جبران شده باشد ۱۳۹
- د- مشروعیت مطالبه خسارت معنوی ۱۴۰
- ه- زیان باید قابل پیش بینی باشد ۱۴۱
- ۴۱- رابطه سببیت بین فعل زیان ضرری و خسارت (علیت) ۱۴۱
- ۴۲- قواعد عمومی رابطه سببیت ۱۴۲
- ۴۳- تعدد اسباب و تبیین نظریه‌های مختلف ۱۴۲
- ۴۳-۱. نظریه برابری اسباب (تعادل شرایط) ۱۴۳
- ۴۳-۲. نظریه سبب نزدیک (مجاورت علت) ۱۴۴

- ۳-۴۳. نظریه سبب مقدم در تأثیر ۱۴۵
- ۴-۴۳. نظریه سبب متعارف ۱۴۶
- ۵-۴۳. نظریه آخرین امکان پرهیز از اضرار ۱۴۷
- ۶-۴۳. نظریه تشخیص میزان تأثیر هر یک از اسباب ۱۴۸
- ۷-۴۳. نظریه مطلوب و رویه ی قضایی ۱۴۹
- ۴۴- اجتماع سبب و مباشر ۱۵۰
- مبحث دوم: اسباب معافیت از جبران خسارت معنوی ۱۵۱
۴۵. علل و اسباب خارجی تحقق معافیت ۱۵۱
- ۱- ۴. قوه ی قاهره (حوادث غیر مترقبه) ۱۵۱
- الف- اوصاف قوه قاهره ۱۵۲
- ب- آثار قوه ی قاهره (حوادث ناگهانی) ۱۵۲
- ۲-۴۵. سبب مانع زیده و قاعده اقدام ۱۵۲
- ۳-۴۵. فعل زیان بار شخص ثالث ۱۵۳
- ۴۶- دخالت عوامل خارجی معنوی توجیه کننده ی عمل زیان بار ۱۵۴
- ۱-۴۶. اعمال حاکمیت ۱۵۴
- ۲-۴۶. اعمال و رفتار زیان بار نسبت به اضرار یا اشتباه ۱۵۶
- الف- اعمال و رفتار مبتنی بر اضطرار ۱۵۶
- ب- اعمال و رفتار مبتنی بر اشتباه ۱۵۷
- ۳-۴۶. مقررات دولتی محدودکننده ی حقوق سهرزندی ۱۵۷
- مبحث سوم: آیین دادرسی مطالبه ی خسارت معنوی در سهرزدهای جبران آن ۱۵۸
- گفتار نخست: آیین دادرسی مطالبه ی ضرر و زیان معنوی ۱۵۸
- ۴۷- ارکان طرح دعوی مطالبه ی خسارت معنوی ۱۵۹
- ۱-۴۷. اصحاب پرونده ۱۵۹
- ۲-۴۷. موضوع خواسته ۱۶۰
- ۴۸- اشخاص جبران کننده ی خسارت ۱۶۱
- ۱-۴۸. مباشر یا مسبب ورود ضرر ۱۶۲
- ۲-۴۸. دولت ۱۶۳
- ۴۹- قائم مقامی در مطالبه خسارت معنوی ۱۶۴
- ۵۰- مطالبه خسارت معنوی اشخاص حقوقی ۱۶۵

- گفتار دوم: راه‌های جبران خسارت معنوی و شرایط اجرای احکام محکومیت ۱۶۶
- ۵۱- شیوه‌های جبران خسارت به حقوق معنوی ذاتی و اکتسابی ۱۶۶
- ۱-۵۱. جبران عینی و امحای زیان معنوی ۱۶۸
- ۲-۵۱. جبران خسارت از طریق اعاده ی حیثیت ۱۷۰
- ۳-۵۱. جبران خسارت معنوی از طریق ارزیابی مالی و تقویم به پول ۱۷۴
- ۴-۵۱. روش خسارت اسمی یا نمادین ۱۷۸
- ۵-۵۱. خسارت تنبیهی در تدارک زیان‌های معنوی ناشی از جرم ۱۷۹
- گفتار سوم: جبران خسارت معنوی و شیوه‌های تدارک آن در حقوق تطبیقی ۱۷۹
- ۵۲- شیوه‌های جبران خسارت معنوی در حقوق فرانسه ۱۸۰
- ۵۳- آیین تدارک خسارات معنوی در حقوق مصر ۱۸۲
- ۱-۵۳. جبران عینی زیان ۱۸۳
- ۲-۵۳. جبران خسارت از طریق غیر نقدی ۱۸۳
- ۳-۵۳. ارزیابی مالی جبران تدارک خسارت ۱۸۳
- الف- تعیین میزان خسارت در سیستم قضائی مصر ۱۸۴
- ب- ضرر متغیر و دامنه تعهد جبران زیان ۱۸۵
- ۵۴- جبران خسارت معنوی در حقوق آلمان ۱۸۶
- ۵۵- خسارت معنوی در سیستم قضائی اسپانیا ۱۸۷
- ۵۶- خسارت معنوی در حقوق ایالات متحده آمریکا ۱۸۷
- ۵۷- تدارک خسارت معنوی در حقوق کشور برزیل ۱۸۸
- گفتار چهارم: شرایط اجرای احکام محکومیت جبران خسارت معنوی ۱۸۹
- ۵۸- شرایط اجرای احکام محکومیت ۱۸۹
- ۵۹- نحوه اجرای احکام محکومیت به جبران خسارت معنوی ۱۹۲
- نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۱۹۵
- پیوست‌ها و ضمایم ۲۰۵
- الف- استفتائات ۲۰۵
- ب- تصویر نمونه آراء محاکم ۲۰۹
- فهرست منابع ۲۴۹

دیباجه به قلم جناب آقای دکتر یحیی جلیوند

«هوالعزیز»

مجموعه قواعدی که بر زندگی اجتماعی حکومت می‌کند حقوق خواننده می‌شود. زندگی اجتماعی مدام رو به تحول است و نیازها و ضرورت‌های جدید، قواعد جدید را می‌آورد.

دست‌مای گذشته تلاش فقها و حقوقدانان غالباً معطوف به بیان قواعد حاکم بر عقود قراردادهای و تعیین حدود اصل آزادی قراردادی با ضرورت‌های ناشی از نظم عمومی و اخلاق بود. لیکن توسعه روزافزون قواعد مسئولیت مدنی، خصوصاً مقررات ناظر به خسارت معنوی، راننده تحولات و پیشرفت‌های علمی و صنعتی چند قرن اخیر است.

پیشرفت حیرت‌انگیز از اوقات و وسایل حمل و نقل و ایجاد کارگاه‌ها و کارخانجات بزرگ و به کارگیری ماشین‌های عظیم در امر تولید، از طرفی چهره‌ی زندگی اجتماعی را دگرگون ساخته و مایع بزرگی را از پیش پای بشر برداشته و از طرف دیگر خطرات ناشی از پیچیدگی پررخی آن تا آمد و خدمات، مشکلات و مسائلی را فراهم آورد. جوامع بشری قرار داده که رفع و دفع آنها قواعد متناسب با این خطرات را ایجاد می‌کند.

آن چه در این رهگذر، مفید، کارساز و در خور استقامت است قواعد مسئولیت مدنی است. در این عرصه، عدالت، مفهوم و چهره‌ی دیگری یافته و به سمت تئوری تقصیر، به علت دشواری اثبات رنگ باخته و در راستای این عقیده که:

«هر کس سود کاری را می‌برد، زیان ناشی از آن را نیز باید تحمل کند.» تئوری‌های دیگری تحت عنوان: خطر، مسئولیت محض (بدون تقصیر)... در جهت تأمین حقوق زیان دیدگان از تحولات صنعتی و پیچیدگی‌های آن، به کار گرفته شده است.

گرچه در گذشته فقها و حقوق دانان مبانی مسئولیت مدنی را تحت عنوان «ضمان فهری» بیان کرده‌اند؛ لیکن در سده‌های اخیر، دامنه مسئولیت مدنی از اتلاف و تسبیب

... گذشته و قواعد آن بر جمیع حوزه‌های زندگی اجتماعی، صنعتی و حمایت از اعتبار معنوی انسان استقرار یافته است.

در فقه از حقوق معنوی، تحت عنوان «عرض» یاد شده است. در قضیه‌ی سمره بن جندب نیز که رسول اکرم امر به قلع درخت خرما ی مالک مزاحم صادر و قاعده عام الشمول، «لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام» را اعلام فرمودند، در واقع به رعایت حقوق معنوی و آرامش خاطر اعضای خانواده‌ی صاحب بیت که درخت خرما در آن قرار داشت، توجه داشتند؛ لذا از قاعده مترقی لاضرر نیز، جبران خسارت معنوی زیان دیده به وضوح استفاده می‌شود.

قواعد مسؤلیت، مدب نیز در همین راستا، حمایت از جمیع اعتبارات و سرمایه‌های معنوی انسان از قبیل کبر و حیثیت و اعتبار اشخاص، صدمات روحی و غیره را هدف خود قرار داده و می‌رود تا در این زمینه سایه گستر سایر رشته‌های حقوقی شود.

در کشور ما با اینکه اصول متعالی در اساسی جمهوری اسلامی به حمایت از شخصیت و کرامت معنوی انسان تأکید دارد اصل ۱۷۱ قانون اساسی و مقررات قانون مسؤلیت مدنی و ماده‌ی ۱۴ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب اسفند ۹۲ نیز به صراحت مشعر بر جبران خسارت معنوی زیان دیدگان است.

هر چند با وصف اظهار نظر شورای محترم نگهبان در شورای عالی قضایی در این خصوص، بعضی از دادگاه‌ها با صدور آراء متناوب، کوشش از راه جبران خسارت معنوی از طریق پرداخت نقدی را هموار سازند؛ لکن تردیدها و ابهامات بوجود آمده در باب نحوه‌ی جبران خسارت معنوی، بررسی همه جانبه‌ی آن را با ابعاد مختلف خسارت مزبور و شیوه‌های تدارک آن ضروری می‌نمود.

کتاب حاضر تحت عنوان :

"مسؤلیت مدنی جبران خسارت معنوی در حقوق ایران" که به همت و کوشش محقق ارجمند آقای دکتر حسن افشار به زیور طبع و تألیف درآمده، به حق پاسنگوی نیاز جامعه حقوقی کشور در این حوزه است.

در این تألیف شریف، شناخت مصادیق زیان‌های معنوی، مبانی مسؤلیت جبران خسارت معنوی و معیارهای تشخیص آن و شیوه‌های مختلف تدارک خسارت معنوی از دیدگاه فقهی، حقوقی و تطبیقی مورد بحث، بررسی و تحلیل قرار گرفته و با تکیه بر

روش‌های کاربردی و رویه‌ی قضایی، راه‌حل‌های عملی قانونی ارائه شده که برای جامعه‌ی حقوقی کشور مفید و در خور بهره‌برداری است.

از آنجایی که برقراری عدالت اجتماعی و رسیدگی عادلانه به حقوق زیان‌دیده از اهداف اصلی هر نظام حقوقی است، لذا این کار ارزشمند ستودنی و در خور تقدیر است و می‌تواند زمینه و مبنایی مناسب برای استقرار و توسعه‌ی عدالت قضایی در این عرصه باشد.

دکتر یحیی جلیوند

پاییز سال ۱۳۹۳

بتو دل بستم و غیرتو کسی نیست مرا

جز توای جان جهان دادرسی نیست مرا

امام خمینی (ره)

مقدمه مؤلف

حمد و سپاس بی کران خدای قادر و متعال را که به یک "کُن فیکون" همه موجودات را از ظلمت نیستی به روشنایی هستی رهایی بخشید و در میان آفریدگان خویش موجد و مدبّر و مدبّر و مدبّر از جنس انس بیافرید و پرده‌های جهل را از ایشان، به نور تابناک دانش و معرفت و خرد که شریعت انبیاء است کنار زد تا به مرتفع‌ترین قلّه‌های کمال و معرفت دست یابد.

مسئولیت مدنی به سران سمانت اجرای حقوق فردی، یکی از مباحث مهم حقوق خصوصی است و به دلیل داشتن قواعد اصولی، عقلایی و عرفی، تا حدود زیادی بین نظام‌های حقوقی، کارکرد مشترکی دارد اما با توجه به ضرورت‌های اجتماعی، اقتدار دولت و اقتضائات مربوط به اجرای عدالت قضایی و نیز توسعه‌ی ماشین‌ساز و عوارضی ناشی از آن و ظهور فناوری اطلاعات و ارتباط در زندگی اجتماعی و تاثیر آن بر حق خلوت و حریم خصوصی افراد «حقوق مسئولیت مدنی» به لحاظ ناتوانی در پیشگیری از اعمال زیانبار و از بین بردن منبع خسارت، در تبیین قلمرو و چگونگی اجرای مسئولیت جبران خسارت‌های وارده بر حقوق و سرمایه‌های معنوی، با پیچیدگی و دشواری‌های زیادی مواجه است.

نظر به این که اصل «ضرورت جبران خسارت مادی و معنوی» با بهترین وجه در معروف‌ترین قواعد فقهی ما یعنی قاعده «لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام» به عنوان یک قاعده کلی و مبتنی بر انصاف و عدالت، تبلور است و حقوق موضوعه در مقررات مختلف از جمله اصول ۲، ۳، ۲۲، ۳۲ تا ۳۹ و ۱۷۱ قانون اساسی، مواد ۱، ۲، ۳ و ۱۱۳ قانون مسئولیت مدنی و ماده ۱۳ قانون مجازات اسلامی جدید، به لزوم جبران زیان‌های مادی و معنوی زیان دیدگان بی‌گناه تصریح و تاکید نموده است؛ لیکن در عمل به لحاظ تفسیر و برداشت‌های قضایی مختلف از دامنه‌ی شمول و قلمرو تحقق مسئولیت مدنی، شناخت معیارها و مصادیق سرمایه‌های غیرمادی، قابلیت مطالبه و ترمیم عینی یا

معادل مالی زیان‌های معنوی، امکان ارزیابی و نحوه‌ی تعیین دامنه و میزان خسارت و بکارگیری شیوه‌های مختلف جبران زیان‌های وارده به حقوق و سرمایه‌های معنوی، موضوع ایراد خسارت‌های معنوی و قابلیت ارزیابی و مطالبه‌ی پولی آن مهجور مانده است؛ اگر چه در حقوق ایران، قانون مهم‌ترین منبع «حقوق مسؤولیت مدنی» تلقی می‌شود و رویه‌ی قضایی به دو طریق (اول از طریق آرای وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور و دوم از طریق احکام قضایی دادگاه‌های نخستین و تجدیدنظر استان) منبع مذکور کمک می‌کند؛ اما نقش اندیشه‌های فقهی و حقوقی در تفسیر و تحلیل کاربردی قواعد «مسؤولیت مدنی جبران خسارات معنوی» و توسعه‌ی قلمرو اجرای آن نه به نوازه برد توجه و تأمل قضات قرار گرفته اند، نیز برجسته است و در سال‌های اخیر آثار فقهی و حقوقی ارزنده‌ای در زمینه‌های مختلف «ضمان قهری و مسؤولیت مدنی» به رشته‌ی تحریر درآمده است؛ اما هنوز جای بحث و بررسی بیشتری با تکیه بر تحلیل کاربردی احکام قضایی و مطالعه‌ی تطبیقی در خصوص خسارت معنوی و شیوه‌های جبران آن وجود دارد.

با توجه به گستردگی تحقیقات فقهی و حقوقی و تحلیل کاربردی برخی احکام قضایی که نمونه‌هایی از این آراء ارزشمند یوست این اثر گردیده و همچنین تبادل نظر با برخی از قضات دادگاه‌های نخستین، تجدیدنظر و دیوان عالی کشور و استادان حقوق، ایضاً با بهره‌گیری از سال‌ها تجربه‌ی قضایی نگارنده در محاکم بدوی و تجدیدنظر استان و تدریس در دانشگاه‌ها به ویژه تدریس درس «مسؤولیت مدنی و الزامات خارج از قرارداد» برای دانشجویان حقوق، هدف پدیدآوردن زمینه‌ی استیاب‌ی به یک نظام منسجم مبتنی بر تغییر نگرش در پذیرش دعاوی مطالبه خسارت معنوی و قابلیت جبران معادل مالی بسیاری از زیان‌های وارده به حقوق و سرمایه‌های معنوی است.

اینک با اذعان به این که کتاب حاضر، عاری از اشکال نیست و نگارنده به هیچ وجه ادعا نمی‌کند که اثری بدیع آفریده و یا طرحی نو در انداخته است؛ اما با توجه به تلاش پژوهشی بکار رفته در تحلیل کاربردی و بررسی تطبیقی موضوع، به ویژه در زمینه بررسی شیوه‌های اجرای مسؤولیت جبران زیان‌های معنوی، پدیدآورنده امید آن دارد که این نوشتار تحفه‌ای باشد به پیشگاه عدالت و بارقه‌ی امیدی بر تغییر نگرش قضایی در مواجهه با پذیرش عملی نظریه‌ی قابلیت تدارک خسارت‌های معنوی از طریق ترمیم

عینی یا امحای زبان‌های معنوی و در بسیاری از موارد به شیوه پرداخت معادل مالی و ریالی زبان‌های معنوی باشد.

حال بر خود فرض می‌دانم که در کمال تواضع و فروتنی مراتب سپاسگزاری خود را از کلیه همکاران قضایی و اساتید گرامی به ویژه جناب آقایان: دکتر یحیی جلیلود، دکتر بهرام بهرامی و دکتر حسن قاسمی که در امر پژوهش مرا راهنمون بودند، بیان کنم؛ ایضاً از جناب آقای دکتر امرایی فرد (رئیس شعبه ۲۹ دادگاه عمومی (حقوقی) دادگستری شهرستان تهران) که تعدادی از آراء ارزشمند محاکم بدوی و تجدیدنظر را در اختیار گذاشته و در این راه از اندیشه‌های قضایی وی بهره مند شدم؛ هم چنین مراتب تقایر و تشکر صمیمانه‌ی خود را تقدیم خانواده‌ی عزیزم به ویژه همسر مهربانم می‌نمایم که با سعادت و همراهی ارزشمندشان در منبع شناسی این اثر، تحمل شرایط سخت کار پژوهش و تألیف این کتاب را برایم هموار نمودند.

و اما در این رهگذر اهتمام و زینت محترم مجمع علمی و فرهنگی مجد و مجموعه همکاران ارجمند ایشان نیز را نشانه‌ی آزار ارزشمند فقهی و حقوقی، مبتنی بر توسعه‌ی دانش حقوق درخور تقدیر است.

«ربّ ادخلنی مدخل صدق واخرجنی مخرج صدق واجعل لی من لدنک

سلطاناً نصراً»

حسن افشار

بهار سال ۱۳۹۴